

Свідер І. А.

<https://orcid.org/0000-0002-1200-4215>

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Фрасинюк Н. І.

<https://orcid.org/0000-0002-3168-3591>

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ЗООМОРФНІ МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ ANGER

Статтю присвячено аналізу особливостей функціонування та структурної організації зооморфних метафоричних моделей вербалізації емоційного концепту ANGER в англійській лінгвокультурі. Дослідження виконано в межах когнітивно-лінгвістичного підходу з опорою на теорію концептуальної метафори, згідно з якою метафора розглядається як фундаментальний механізм мислення та пізнання, що забезпечує осмислення абстрактних емоційних станів через конкретний тілесний і культурний досвід. Аналіз метафоричних моделей дає змогу виявити культурно зумовлені цінності, стереотипи та аксіологічні установки, закріплені в мові, а також простежити універсальні й національно-специфічні особливості мислення. У цьому контексті концептуальна метафора постає ефективним інструментом дослідження взаємодії мови, культури й свідомості. Емоційний концепт потрактовано як багаторівневу ментальну структуру, що поєднує образний, понятійний і ціннісний компоненти та знаходить своє відображення в мовних засобах.

У центрі уваги перебуває загальна концептуальна метафора ANGER IS A DANGEROUS ANIMAL, яка реалізується через низку зооморфних підмоделей, зокрема ANGER IS A HORSE, ANGER IS A DOG та ANGER IS A SNAKE. Проаналізовано мовні метафоричні вирази сучасної англійської мови, а також приклади з художніх текстів, які ілюструють проєкцію доменів-джерел на цільовий домен ANGER. Установлено, що образи небезпечних або неконтрольованих тварин слугують засобом концептуалізації інтенсивності, деструктивності та втрати раціонального контролю в стані гніву. Особливу увагу приділено лексичним одиницям, пов'язаним із керуванням тваринами, вокальною та руховою поведінкою, а також біологічними процесами, які формують культурно зумовлені уявлення про гнів як емоцію, що потребує стримування або вивільнення.

Зроблено висновок, що зооморфні метафори є продуктивним і стабільним засобом вербалізації концепту ANGER в англійській лінгвокультурі та відображають глибинні когнітивні й аксіологічні настанови англосовітського суспільства щодо природи й оцінки цієї емоції.

Ключові слова: емоційний концепт, гнів, метафора, зооморфна метафора, когнітивна лінгвістика, вербалізація, лінгвокультура.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика характеризується підвищеним інтересом до вивчення емоційної картини світу та способів її вербалізації. Гнів, як одна із базових людських емоцій, має складну когнітивну природу та різноманітні мовні засоби вираження. Особливе місце серед цих засобів займає метафора, яка є ключовим механізмом концептуалізації абстрактних понять через більш конкретні, тілесні або культурно обумовлені образи. Попри значну кількість досліджень у цій галузі, залишається недостатньо

вивченим специфічний аспект зооморфної метафорики, яка переносить риси та поведінку тварин на людські вчинки та емоційні стани.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження емоційних концептів є міждисциплінарним феноменом, що охоплює різні аспекти вивчення на перетині кількох наук: когнітивної лінгвістики, психології, культурології та емоціології. Питаннями розгляду емоційної картини світу та емоційних концептів зокрема займалися А. Вежицька, О. Борисова, О. Кольцова,

О. Малярчук, Т. Крисанова, Е. Фулен, К. Соріано, П. Сабо, А.-М. Грантеску, Г. Рейсс, Дж. Аверіл та інші. Українські та іноземні науковці активно вивчають когнітивний, лінгвістичний, лінгвокультурний, психологічний та дискурсивний аспекти емоційних концептів. Ми фокусуємося на когнітивному аспекті, на процесах концептуалізації та структуризації емоцій в свідомості людини. Варті уваги наукові розвідки лінгвістів, які, вивчаючи ментальні процеси, що лежать в основі формування емоційних концептів, використовують теорію концептуальної метафори (З. Кевечеш, Дж. Лакофф, М. Джонсон, Е. Маккормак).

Втім, більшість існуючих робіт досліджують загальні метафоричні моделі концептів (наприклад, ANGER IS A HOT FLUID IN A CONTAINER, ANGER IS FIRE, ANGER IS PRESSURE), тоді як комплексний аналіз зооморфної метафори вербалізації емоційного концепту ANGER залишається фрагментарним. Ця прогалина в наукових дослідженнях зумовлює актуальність нашого дослідження та його наукову новизну.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз особливостей функціонування та структурної організації зооморфних метафоричних моделей вербалізації емоційного концепту ANGER в англійській лінгвокультурі.

Виклад основного матеріалу. Емоційний концепт є складною, багаторівневою ментальною одиницею (ментальним конструктором) у структурі свідомості, що поєднує когнітивні, семантичні та етнокультурні складники. Емоційні концепти не можуть бути об'єднані в єдину універсальну систему, оскільки їхня природа включає як вербальні, так і невербальні прояви, що мають різні механізми реалізації.

Концепт часто розглядається як інтегративна структура, що включає кілька компонентів. «Існування подібних асоціацій, що активізують певний концепт у свідомості індивіда, базується, на нашу думку, на трьох основних засобах виміру концептів – образному, понятійному та ціннісному», наголошує А. Підгорна [2, с. 134]. Дана тріада забезпечує цілісне сприйняття концепта як багаторівневу структуру, де когнітивний, семантичний та емоційний компоненти взаємодіють між собою та забезпечують цілісне сприйняття об'єкта.

Когнітивний підхід до аналізу емоційних концептів ґрунтується на припущенні, що людська свідомість впорядковує досвід через системи знань і ментальні схеми. Емоції тут не лише переживаються, але і структуруються у вигляді концептів, які встановлюють типові асоціації, про-

тоти та метафори. Наприклад, концепт FEAR часто описується за допомогою метафори *fear is darkness*, де стан тривоги ототожнюється з відсутністю світла та бажанням уникати темних приміщень [7]. Така асоціація акцентує когнітивну залежність між емоційним переживанням та сенсорним сприйняттям світу. Темрява символізує невідомість та небезпеку, і, відповідно, стає природною основою для метафоричного осмислення страху. У такий спосіб когнітивний підхід дає можливість дізнаватися про універсальні механізми мислення, що обумовлюють мовне і культурне закріплення емоційних концептів.

Цілісність та багатогранність емоційних концептів виявляється в їх мовній реалізації. Вони можуть вербалізуватися через лексичні одиниці, метафоричні моделі, метонімічні перенесення, фразеологізми або ідіоми. Метафора й метонімія слугують ключовим механізмом об'єктивації емоційного досвіду, забезпечуючи відповідність між внутрішніми особистісними переживаннями та культурно зумовленими образами. Вони відіграють основоположну роль при передачі абстрактних понять через конкретні образи. З. Кевечеш переконує, що багато емоційних концептів формуються як складні метафоричні структури, які базуються на тілесному досвіді та культурних моделях [10].

Для дослідження ми обрали емоційний концепт ANGER тому що гнів належить до базових людських емоцій, визнаних в більшості психологічних теорій. За словами Пола Екмана, гнів, як і інші основні емоції (страх, смуток, радість, огида, здивування), є вродженим і універсальним для всіх людей. Однак гнів є єдиною первинною емоцією, яка отримала негативну оцінку; її часто описують як «негативне» почуття і сприймають як ваду, недолік або табу, яке всі повинні уникати висловлювати [6, с. 551].

Але, насправді, гнів – це нормальна і здорова емоція, яка є невіддільною частиною людського буття і має важливе адаптивне значення. Гнів – це бурхливий прояв злості, роздратування, що характеризується активним перебігом і негайною реакцією на подразник. Поняття гніву представлено досить широко, описуючи процес переживання почуттів роздратування та гніву, а також обставини, що їх провокують, та осіб, які є їх безпосередніми носіями [9, с. 32]. У англійській культурі гнів розглядається як потужна руйнівна сила, яку важко стримати або контролювати. Крім того, концепт ANGER виступає одним із найбільш метафоризованих і має сталу систему образних моделей, що становить інтерес для дослідників.

Метафора – одна із головних ментальних операцій, спосіб пізнання, категоризації, концептуалізації оцінки і пояснення світу. Це результат взаємодії мови, мислення і культури. Метафора – когнітивний засіб, який дозволяє представити абстрактний складний для осмислення концепт через інший більш емпірично досліджений концепт [1, с. 111].

Згідно з когнітивною теорією концептуальної метафори, людське мислення значною мірою ґрунтується на метафоричних моделях. Дослідники розвивають ідею про те, що мова має метафоричну структуру, яка формується завдяки метафоричному структуруванню як концепцій, так і діяльності людини. Стверджується, що метафора виникає внаслідок взаємодії між різними рівнями ієрархії людського розуму: глибинні структури формують логічні та семантичні зв'язки; операції зіставлення дозволяють розуму поєднувати семантичні концепти, які на перший погляд є непорівнянними, створюючи нові смисли. Метафора розглядається не просто як художній засіб, а як фундаментальний механізм пізнання, що дозволяє людині структурувати світ [13, с. 418-419].

Теорія концептуальної метафори розрізняє два рівні метафори: концептуальний рівень і мовний рівень. Перший репрезентується концептуальними метафорами, тобто сукупністю систематичних відповідностей або мапінгів між доменом-джерелом і доменом-ціллю. таке мапування не є випадковим, воно базується на тілесному та повсякденному досвіді, а також на знаннях [11, с. 245].

Домен-джерело переважно пов'язаний із певним відчутним фізичним досвідом і тому є більш конкретним, ніж домен-ціль. Домен-ціль є більш абстрактним і переважно співвідноситься з нематеріальними, абстрактними переживаннями, як емоції, ідеї, думки тощо. Домен-ціль осмислюється й структурується в термінах домену-джерела. Крім того, у когнітивній лінгвістиці концептуальний домен розуміється як будь-яка цілісна організація досвіду. Мовний рівень метафори представлений мовними метафорами (метафоричними виразами), які є вербальними проявами концептуальних метафор [12, с. 4]. «Розуміння обох аспектів метафори – концептуального та мовного – є важливим, оскільки знання та уявлення формують концептуальну картину світу, де мовні концепти, образи та уявлення є частинами цієї системи. Мовна картина світу, у свою чергу, формується за допомогою мовних маніпуляцій та асоціативних полів, що збагачують концептуальну систему» [3, с. 180].

Визначальною рисою теорії концептуальної метафори є те, що вона розглядає метафору як явище мислення й пізнання, а не мови. Так, Г. Лакофф і М. Джонсон наголошують на тому, що «метафори, передусім, є результатом мислення й дії, і лише частково – справою мови» [12, с. 153].

Людство має багатовіковий досвід взаємодії з тваринами. Тому існує потенційна можливість того, що люди використовують свої знання з цієї сфери для осмислення широкого спектра абстрактних цільових концептів. З огляду на це було вирішено дослідити концептуальні проєкції з домен-джерела DANGEROUS ANIMAL (HORSE, DOG, SNAKE) на цільовий домен ANGER. Без сумніву, попередні когнітивно-лінгвістичні дослідження метафор гніву зробили великий внесок у наше розуміння того, як люди концептуалізують цю емоцію. Однак, багато важливих метафоричних патернів концептуалізації гніву залишаються поза увагою дослідників.

Розглянуті у нашому дослідженні зооморфні метафори гніву, є підкатегоріями загальної метафори ANGER IS A DANGEROUS ANIMAL. Дана метафора описує гнів як сплячу тварину, яку небезпечно будити, як звіра, якого необхідно стримувати, а також як істоту з ненаситним апетитом. На мовному рівні це проявляється у виразах на кшталт *to unleash one's anger* (вивільнити/спустити з ланцюга), *ferocious temper* (лютий норов) або *to bare one's teeth* (показувати зуби), що уподібнює людину до агресивної тварини.

Домен HORSE є придатним доменом-джерелом для концептуалізації емоції гніву з багатьох причин. Ми знаємо, що нестриманого коня небезпечно осідлати. Він може мчати з шаленою швидкістю, скинути вершника або, навіть, травмувати чи убити. Він також може зруйнувати насадження, споруди, паркан тощо. Смысл, який передає метафора ANGER IS A HORSE полягає в тому, що так само, як неприборканий кінь може завдати шкоди своєму власникові та іншим, гнів може нашкодити людині, яка його відчуває, а також оточенню, якщо його не контролювати. Окрім того, що кінь є небезпечною твариною, він має й інші характерні риси: це сильна, потужна та енергійна істота, яка виявляє інтенсивні реакції. Саме з цих причин домен HORSE проєктується на такий інтенсивний емоційний стан, як гнів.

Концептуалізація гніву у вигляді небезпечного та нестримного коня не є новим явищем. Це глибоко укорінений спосіб осмислення гніву в західній культурі. Наприклад, у драмі Вільяма Шекспіра «Генріх VIII» знаходимо такі рядки:

Anger is like

A full-hot *horse*, who being allow'd his way,
Self-mettle tires him [17].

Крім того, тенденція концептуалізувати гнів у вигляді коня існувала в західній культурі задовго до шекспірівської епохи. Наприклад, у наведеному нижче уривку з трагедії Еврипіда «Медея» описано емоцію гніву, яку переживає головна героїня трагедії. У п'єсі Медея вбиває своїх двох дітей, щоб завдати болю своєму чоловікові Ясону, який її покинув. «She knew that she was performing an impious and terrible deed ... But then again *anger like a disobedient horse* which has got the better of the charioteer dragged her by force towards the children ... and back again reason pulled her ...» [8]. Тут емоція гніву передається за допомогою метафори непокірного коня, якого не може контролювати візник; гнів настільки сильний, що головна героїня не може йому протистояти і вчиняє непоправне.

У деяких метафоричних виразах поведінка розгніваної людини описується як агресивна поведінка коня. Так, люди сприймають брикання коня як ознаку агресії. Коли кінь брикається або закидає голову, він поводить так тоді, коли його стримують вуздечкою, запрягають або тягнуть повіддя, щоб зупинити або направити. В англійській мові агресивна людська поведінка у стані гніву осмислюється через поведінку коня, що брикається. Це зумовлює виникнення наступних метафор.

His common sense is a *bridle to his quick temper* [15].

She *bridled* at the suggestion that she had been dishonest [5].

I usually manage *to curb my anger* when I'm at home, but at work I often don't succeed [18].

Unbridled anger [15].

You must try *to put a curb on your bad temper* [5].

Burun was unable *to rein in his temper* [18].

This article gives you some ideas as to how *to harness your anger* so that it does not harm you or the people around you [14].

Проаналізувавши приклади, приходимо до висновку, що метафоричні вирази, класифіковані в межах цієї концептуальної метафори, було дібрано з використанням таких лексичних одиниць домену-джерела, як *bridle* –headgear for controlling a horse with straps and bit (вуздечка), *to bridle* – show one's resentment or anger, especially by throwing up one's head and drawing in one's chin (обурюватися), *to curb* – limit or control something (приборкати), *to rein* – stop or slow up one's horse

by pulling the reins (стримувати) та *to harness* – put a harness on (a horse or other draught animal) (контролювати).

У поданих нижче прикладах метафора ANGER IS A DANGEROUS ANIMAL специфікується як ANGER IS A DOG, і передається предикатами *growl* – make a low guttural sound in the throat (гарчати, ричати) та *bark* – make a short, loud sound that is typical of a dog (гавкати). Через уподібнення голосу людини до гарчання та гавкоту собаки акцентується увага на природній та стихійній сутності гніву. Як бачимо, вербалізація емоційного концепту ANGER відбувається через специфічні лексичні одиниці – предикати, що описують поведінку собаки та переносяться на людину. Такий перенос заснований на фізіологічних та поведінкових реакціях, пов'язаних із втратою контролю. Це підкреслює ідею про те, що під впливом сильної емоції людина може проявляти «тваринні» поведінкові реакції, втрачаючи раціональний контроль.

“You'd better let the dog alone,” *growled* Mr. Heathcliff in unison, checking fiercer demonstrations with a punch of his foot.” [4, c. 10].

“Rubbish!” he *barked*, rage welling up inside him for the lie as much as the violence [16, c. 180].

Наступні метафори проєктують домену-джерела SNAKE на цільовий домен ANGER. Мовленнєва поведінка в стані гніву осмислюється в термінах агресивної поведінки змії.

She bit her lip, *writhing in suppressed fury* as he continued driving [18].

Lord Beddington wondered what was next on the menu, Samuel *squirmed with suppressed rage* and this obvious sign of the Prince of Wales's inclinations [18].

Дієслова *writhe* та *squirm* як основні лексеми домену-джерела SNAKE метафорично вказують на фізичну здатність змії звиватися та викручуватися, у даних прикладах використовуються для позначення придушення емоцій люті, гніву та роздратування.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що зооморфні метафоричні моделі відіграють провідну роль у вербалізації емоційного концепту ANGER в англійській лінгвокультурі. Метафора ANGER IS A DANGEROUS ANIMAL та її специфікації (HORSE, DOG, SNAKE) репрезентують гнів як інтенсивну, потенційно руйнівну емоцію, що потребує контролю або вивільнення. Залучення доменів-джерел, пов'язаних із поведінкою небезпечних тварин, відображає тілесний і культурний досвід людини та акцентує втрату раціонального

самоконтролю в стані гніву. Установлено, що мовні реалізації цих концептуальних метафор характеризуються високою системністю та стабільністю, а їхнє функціонування зумовлене когнітивними, семантичними й аксіологічними чинниками.

Перспективи подальших досліджень убачаються в розширенні кола аналізованих доменів-

джерел і залученні інших типів метафоричних моделей вербалізації гніву, зокрема природних, механістичних або соматичних. Доцільним також є зіставне вивчення зооморфних метафор концепту ANGER в різних лінгвокультурах з метою виявлення універсальних і культурно-специфічних рис його концептуалізації.

Список літератури:

1. Молгамова Л. О. Роль концептуальної метафори в профілюванні концепту. *Філологічні трактати*. 2022. Т. 14, № 1. С. 103–111. URL: [https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2022.14\(1\)-11](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2022.14(1)-11)
2. Підгорна А. Б. Поняття концепт, його структура та мовна репрезентація. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Філологічна*. 2014. № 42. С. 133–135.
3. Сога Л. Структурні та семантичні особливості метафори як ефективного засобу мовленнєвого виразу. *Теоретична і дидактична філологія: збірник наукових праць*. Переяслав (Київська обл.): Домбровська Я. М., 2023. Випуск 35. С. 176–185.
4. Bronte E. *Wuthering Heights*. L.: Penguin Books, 2003. 416 p.
5. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Cambridge Dictionaries Online. Cambridge: Cambridge University Press. URL: <http://dictionary.cambridge.org>
6. Ekman P. Are there basic emotions? *Psychological Review*. № 99 (3). 1992. P. 550–553. URL: <https://doi.org/10.1037/0033-295X.99.3.550>
7. English Dictionary. URL: <https://getidiom.com/dictionary/english/fear-of-darkness>
8. Euripides Medea. URL: <https://classics.mit.edu/Euripides/medea.html>
9. Koltsva O. S. Fear, Anger, Sadness as Core Concepts of the Emotional Picture of the World in English Phraseology. *Південний архів (Філологічні науки)*. 2023. № 92. С. 28–34. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2023-92-3>
10. Kövecses Z. *Metaphor and emotions: Language, culture, and body in human feeling*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 242 p.
11. Lakoff G. *The Contemporary Theory of Metaphor. Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. P. 202–251.
12. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press, Chicago, 2003. 193 p.
13. McCormac Earl R. A Cognitive Theory of Metaphor. *Journal of Aesthetics and Art Criticism*. 45 (4). 1985. P. 418–420.
14. Mukund Acharya Harness your anger. *India Currents*. URL: <https://indiacurrents.com/harness-your-anger/>
15. Online Dictionary, Encyclopedia and Thesaurus. The Free Dictionary by Farlex. URL: <http://www.thefreedictionary.com>
16. Perry A. *The Shifting Tide*. L.: Arrow Books, 2000. 398 p.
17. Shakespeare W. Henry VIII, Act 1, Scene 1. William Shakespeare Literature. URL: http://www.shakespeare-literature.com/Henry_VIII/2.html
18. The British National Corpus, version 3 (BNC XML Edition). Distributed by Oxford University Computing Services on behalf of the BNC Consortium. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk>

Svider I. A., Frasyuk N. I. ZOOMORPHIC METAPHORICAL MODELS OF VERBALIZATION OF THE EMOTIONAL CONCEPT OF ANGER

The article is devoted to the analysis of the functioning and structural organization of zoomorphic metaphorical models used to verbalize the emotional concept of ANGER in English linguistic culture. The study is conducted within the framework of the cognitive-linguistic approach and is grounded in conceptual metaphor theory, according to which metaphor is viewed as a fundamental mechanism of thought and cognition that enables the conceptualization of abstract emotional states through concrete bodily and cultural experience. The analysis of metaphorical models makes it possible to identify culturally determined values, stereotypes, and axiological attitudes embedded in language, as well as to trace universal and nationally specific features of thinking. In this context, conceptual metaphor emerges as an effective tool for investigating the interaction between language, culture, and consciousness. The emotional concept is interpreted as a multilevel mental structure that integrates imagistic, conceptual, and evaluative components and finds its reflection in linguistic means.

The focus of the study is the general conceptual metaphor ANGER IS A DANGEROUS ANIMAL, which is realized through a number of zoomorphic submodels, in particular ANGER IS A HORSE, ANGER IS A DOG,

and ANGER IS A SNAKE. Metaphorical linguistic expressions of contemporary English, as well as examples from literary texts, are analyzed to illustrate the projection of source domains onto the target domain ANGER. It is established that images of dangerous or uncontrollable animals serve as a means of conceptualizing the intensity, destructiveness, and loss of rational control characteristic of the state of anger. Special attention is paid to lexical units associated with animal control, vocal and motor behavior, as well as biological processes, which shape culturally conditioned representations of anger as an emotion that requires restraint or release.

It is concluded that zoomorphic metaphors constitute a productive and stable means of verbalizing the concept ANGER in English linguoculture and reflect the deep cognitive and axiological orientations of English-speaking society regarding the nature and evaluation of this emotion.

Keywords: *emotional concept, anger, metaphor, zoomorphic metaphor, cognitive linguistics, verbalization, linguistic culture.*

Дата першого надходження статті до видання: 28.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.04.2026